

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת כי-תבוא

גליון 472 | כ"א באלול תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

כניסת שבת 18:44
צאת שבת 19:43
סוּזֶק"ש מג"א 08:50

אבנים טובות ומרגליות

הלל רוזנטל (ב')

(א) וַיְצַו מֹשֶׁה וַיִּזְקַן יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לֵאמֹר... (ב) וַהֲיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נֹתֵן לְךָ וַהֲקַמְתָּ לָּךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשִׁדְתָּ אֹתָם בְּשִׂיד: (ג) וְכִתְבַתְּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת... (ד) וַהֲיָה בְּעֵבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תִּקְיְמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֲחֲכֶם הַיּוֹם בְּהָרַע עֵיבָל וְשִׁדְתָּ אֹתָם בְּשִׂיד: (וּבְרִים כו)

בתנ"ך מוזכר כמה וכמה פעמים עניין עשיית גל אבנים. אחד מן המעמדות המרכזיים ביותר בתולדות עם ישראל - מעמד הברכות והקללות בהר גריזים והר עיבל - מלווה בבניית מזבח אבנים, שלאחר מכן משנה צורתו והופך לאנדרטת אבנים שעליה כתובה תורת הא-להים.

בהתבוננות ראשונית בפסוקים אלו אנו מוצאים כפילויות רבות שאינן מובנות. בהפרש של פסוק אחד בלבד ישנה חזרה (כמעט מלאה) על אותו הציווי להקים אבנים, לסודן בסיד, ולכתוב את תורת ה' עליהם. מה פשרן של חזרות אלו?

על כך כותב רש"י (כו, ב) ששני מצבורי אבנים כתובים כאן: "והקמות לך - בירדן, ואחר כך תוציא משם אחרות ותבנה מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר ג' מיני אבנים היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל". זהו ציטוט דברי התלמוד בסוטה (לה ע"ב) הטוען שהיו "שלשה מיני אבנים", כלומר שלשה מעמדות של עשיית מצבות אבנים. ע"פ דברי רש"י שני הפסוקים מתייחסים לשני ציוויים שונים. הראשון הוא צווי על הקמת האבנים תחת רגלי הכהנים בעברם את הירדן כמוזכר ביהושע (ד, ט), והשני הוא ציווי על נטילת אבנים מנהר הירדן לשם הקמת מזבח בהר עיבל.¹

לעומת רש"י, החזקוני רק מציין ש"הוא שנאמר למעלה, והקמות לך אבנים גדולות". וקשה, בשלמא לרש"י דתרי הקמות אבנים נינהו, אך לפירוש החזקוני הרי אלו אותן האבנים, ולשם מה חזרה זו?

ואולי דעתו כרבינו בחיי שסבור שכל הפרשייה הזאת (כו, א-ה) היא כלל ופרט. ולפ"י מוזכרים כאן האבנים שנטלו מן הירדן, סדו אותן בסיד, והביאום להר עיבל לשם בניית מזבח, ואח"כ פירקוהו והביאוהו לגלגל כמ"ש בגמרא. כך גם מסתבר ע"פ לשון הפסוקים בציווי השני - "תקימו את האבנים האלה" - הנזכרות למעלה.

וצריך להבין, מה חשיבות הייתה בהקמת אבנים אלו, מה משמעותם של מצבות אבנים, ומהי הסיבה שבגללה הוקמו כ"כ הרבה כאלו בציווי אלו?

ר"י אברבנאל מציע נימוק מעניין: "אין ספק שבעברם את הירדן והכנסם לארץ היא שירצו לכבוש יקימו אבנים גדולות אבני שיש טהור ויכתבו עליהם את הדברים לאות ולזכרון ובדמות חזק שבאו אל הארץ היא בכח גדול וביד חזקה". יש באבנים האלו ביטוי ברור של ניצחון מלחמתי, ובמידת-מה גם גאווה לאומית. בהמשך דבריו הוסיף שיש מעין "תיקון" כנגד גיבורי אומות העולם שבונים מצבות לשם גאווה אישית ואילו עם ישראל, בעקבות ציווי א-לוהי, מעמיד בהנגדה אות זיכרון לכך ש"הוא הנותן לך כח לעשות חיל".

כנגדו כתב הרמב"ן (כו, ג): "אמר שתכתוב על האבנים כל דברי התורה הזאת בעברך בירדן מיד למען אשר באת אל הארץ, כי בעבור התורה באת שמה..." כלומר יש כאן מטרה פדגוגית-חינוכית. כשעם ישראל יעבור על פני האבנים בסוף טקס הברכות והקללות ויראו את המצוות² חרותות ועומדות לעד על אבנים ענקיות, יפנימו שהם נמצאים כאן רק בתנאי שיקיימו באדיקות את מצוות התורה, וזוה תליה הישראלית בארץ. ומזכיר טעם נוסף: "להיות לך לזכרון, למען אשר תבא אל הארץ ותכבוש אותה ותרש את כל העמים ההם בהיותך זוכר התורה ושומר כל מצותיה".

ביתר פירוט מתייחס לרעיון זה, של שימור והישמרות ע"י זיכרון תמידי ומשמעותי, הרש"ר הירש בפירושו (כו, א-ה): "עובר הכתוב מלשון רבים ללשון יחיד ומלשון יחיד ללשון רבים, וזה הרעיון המתבטא על ידי כך: התפקיד של שמירת התורה, שהארץ ניתנה לצורך מילוי, איננו עניין ליחידים ואף אין הוא עניין רק לכלל הנתפס כגוף אחד על ידי נציגות המדינה, אלא זה עניין לכלל בריבוי; נמצא שהעם כולו חייב לערוך לכך על ידי פעילות משותפת אחידה. רעיון זה כבר מצא את ביטויו ההולם באותם שנים - עשר אנשים שהעם עצמו בחר מכל שבט לצורך אבני הזכרון של התורה". השינוי בין לשון יחיד לרבים בציווי הקמת האבנים, מבטא את האחריות הנתונה ביד כולנו, וביד כל אחד ואחד, על שמירת התורה וערכיה. אין בכך להמעיט בערכו של מי שלא שומר את התורה אלא להגדיל את אחריותו של השומר. בדבריו של הרב הירש הדרכה חשובה: אל לנו להיות אדישים למצב האומה ולתלות את הצלחתה באחרים הפועלים למענה, אלא מוטלת עלינו - על כל אחד ואחד מ ישראל - החובה לשמור על הארץ ועל התורה. בכך מבואר הצורך בשנים עשר אבנים דווקא, המסמלים את ייחודה של כל צורת פעולה יחידאית למען קיום התורה בישראל, כל אחד בדרכו.

ללא סוב

לנשיא הישיבה הרב גרינברג

לרגל הולדת הנין
ולרגל נישואי הנכדה

לרב צבי דוידסון

לרגל בר המצוה של בנו

לרועי שחור

לרגל ארוסי

קוד באתר: 8116

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתאל סופר

שלמה שינובר, יצחק שיבני

¹ האברבנאל (כו, א) משווה בין מעמד הברכות והקללות לבין מעמד הר סיני, ומותח ביניהם מספר קווי דמיון, ע"ש.

² כבר תמה מהרש"א ב"א סוטה (לה ע"ב) על רש"י כאן, שהרי מוזכר במפורש בגמרא שהיו שלשה גלי אבנים אחד בערבות מואב אחד לרגלי הכהנים בירדן ואחד בגלגל ושם רש"י פירש אחרת מהכא ["והוא האחד שהיה בהר עיבל אלא שקיפלו והביאום לגלגל", רש"י ד"ה בגלגל - ע"פ ס"פא דמשנה בסוטה פ"ו מ"א]. וכך הקשו גם החזקוני והרא"ם.

³ ישנה מחלוקת בין רס"ג וראב"ע לבין הרמב"ן ועוד, לגבי הכתוב על האבנים. לפי רס"ג ובעקבותיו הראב"ע היו כתובים רק עיקרי המצוות, דהיינו כמעין ספר מניין מצוות מקוצר (ואפשר שדומה בכך לכתיבת עשרת הדברות על שני לוחות אבנים). ולרמב"ן היה כתוב כל התורה כולה ממש. ולרמב"ן הוסיף אף אפשרי לכתוב כל התורה על אבנים כאלו, גדולות ככל שיהיו? ותירץ בזה ב' תירוצים. הא' שהיו אבנים גדולות מאוד מאוד. והב' דאיתרחיש ניסא והחזיק המועט את המרובה. ראה גם בספר קדמוניות היהודים (ס"ו רביעי, פס' 307) שכתב [בניגוד לכתובים] שמשנה רבינו כתב על האבנים את הברכות וקללות.

אלול. מילה אחת שמקפלת בתוכה כל כך הרבה משמעויות. התחלה חדשה. תשובה. חשבון נפש. סליחות.

ימים נוראים אלו הם ימים מרוממים שבנקל עלולים להפוך לימים נוראיים, ובמקום ימים של אורות אלו ימים של חושך ודיכאון. נדמה שהדבר נובע בגלל חוסר הבנה מהי תשובה וכיצד חוזרים בתשובה. בדיקת לשם כך כתב הרב קוק את ספרו הגדול אורות התשובה.

מן המפורסמות, שבימים אלו עלינו לעשות חשבון נפש. בדרך כלל חשבון הנפש נעשה כך: חושבים על כל העבירות שעשינו בשנה שעברה, מתוודים עליהם, ומקבלים על עצמנו לא לעשות אותם יותר בשנה הבאה. חשבון כזה גורם למפח-נפש, כי בסוף החשבון, האדם יוצא עם מבט שלילי על מעשיו במהלך השנה. בעוד שבשנה החולפת היו גם דברים חיוביים רבים שהוא עשה, אך לא באו בחשבון. יתירה מזו, חשבון כזה איננו חשבון נפש, אלא חשבון מעשים. ושלישית, מבחינה פרקטית, חשבון כזה יעיל לטווח הקצר. בטווח הארוך הוא כמעט ולא יעיל. שנה לאחר מכן האדם מתבונן על העבירות של מהלך השנה, ורואה שאלו אותם העבירות של שנה שעברה, ושל שנה לפנייה...

הרב קוק כותב שודאי שתיוקן המעשים הוא נצרך, אבל הוא השלב הנמוך של התשובה.¹ כדי להגיע לתשובה שלמה, האדם צריך לצעוד בשביל נוסף: יש חסרון בתכונתה של התשובה הנמוכה (היינו, תשובה שמתעסקת עם הצדדים השליליים בלבד), שהיא מחלשת את רצונו של האדם, ופוגמת בזה את אישיותו. (אע"פ שתשובה כזו חסירה, היא עתידה להיות מועילה כאשר) וחסרון זה מתמלא הוא, כאשר באה מחשבת התשובה לגמר בשולה, שהרי היא מתאחדת אז עם התשובה העליונה.²

מהי אותה תשובה שעליה התבטא הרב קוק שהיא תשובה עליונה? על כך הוא מרחיב במספר מקומות, נביא אחד מהם:

והתשובה הראשית, שהיא מאירה את המחשכים מיד, היא שישוב האדם אל עצמו, אל שורש נשמתו, ומיד ישוב אל האלהים, אל נשמת כל הנשמות, וילך ויצעד הלאה מעלה מעלה בקדושה ובטהרה.³

במרוצת חייו, שוכח האדם את האני העצמי שלו, ותשובה היא לשוב אל האני העצמי שלו.⁴

אך, לא ברור מה הכוונה "אני"? אני זה המעשים שלי, רגש, מחשבה, תאוה, רצון? מה זה?

לפי המסילת ישירים אני זה המחשבה שלי. לפי הרמח"ל, כאשר היצר רוצה לגרום לאדם לחטוא, הוא עושה שני דברים, הוא אומר לו שזה לא חטא, והוא מונע מהאדם לעצור ולהתבונן בדרכיו. ולכן הדבר הראשון שאדם צריך לעשות הוא לעצור ופשוט לחשוב על מעשיו. כמעט בכל עמוד במסילת ישירים מדרך אותנו הרמח"ל "להתבונן".

אך הרב קוק חושב שהרמח"ל גילה לנו רק חצי מהדרך אל האני. אכן המחשבה והידיעה גורמות לאני. אך האני הוא לא המחשבה, אלא הרצון.

כך מובא באורות הקודש חלק ג' עמ' עה: הרצון יסוד החיים הוא, הוא מוכרח להיות פועם בחיים. המוסר, התורה, כל אור קדוש ועליון צריך הוא לפעול עליו להישירו, אבל לא לטשטש את כוחו. היינו, הרצון הוא האני. ולכן המוסר והתורה אמורים לכוון את הרצון, את האני, למקום הנכון,

¹ בהתאם לגישתו, שעליה כתבתי לפני מספר שנים בעלון זה, שיעקר התשובה היא לא לעבור מרע לטוב, אלא מטוב ליותר טוב.

² פרק ט פסיקה ז.

³ אורות התשובה פרק טו.

⁴ באורות הקודש חלק ג עמ' קמ' מסביר הרב קוק שחטא אדם הראשון וחא הארץ נבעו מכך ששכח את האני שלו. ולכן ה' שאל אותו: איכה. היכן האני שלך.

ולא להחליש את כוחו.

גם באורות התשובה פרק טז כותב שהחזרה בתשובה העליונה היא חיזוק הרצון: התשובה העליונה, שכל עיקר כונתה היא לא בהחלשת הרצון ובשבירת האופי האישי של האדם כי אם דוקא באמוץ רצונו והגברת הערך של אישיותו, ומתוך כך הזדונות מתהפכות לזכות.

וגם בפרק ו: על כן אין דבר בטוח בעולם כמו התשובה, וסוף הכל לשוב לתקון, וקל וחומר שישראל מובטחים ועומדים לעשות תשובה, להתקרב אל הרצון המקורי שלהם, להגשים בחיים את טבע נשמתם, למרות כל קירות הברזל העוצרים החוצצים בעד התגלותו של טבע איתן זה.

לאחר שהבנו שתשובה היא חזרה לאני העצמי, שהוא הרצון. נשאלת השאלה: כיצד חוזרים לרצון האמיתי שלנו? הרי לכל אדם יש רצונות, והוא בטוח שכל רצונותיו הם טובים. על כך מרחיב הרב קוק באריכות הן באורות הקודש והן באורות התשובה, ואין ביכולת מאמר קצר לפרוס את כל היריעה, אך את תחילת התהליך נוכל לפרט. באורות הקודש חלק ג' עמ' פז מובא: הידיעה הברורה מחוללת את הרצון, כשהיא עומדת על הבסיס הטוב. חמדת הטוב כל שהיא מתבררת יותר כך היא מתחזקת, כל מה שמתברר יותר שהטוב הוא טוב באמת כך הרצון מתגבר.

ככל שאדם ידע מהי הדרך הנכונה, כך יגביר את רצונו וישכלל אותו. כמובן, שהדרך לידיעה הנכונה היא לימוד התורה על כל חלקיה בצורה הטובה ביותר.⁵ יוצא שכדי לחזור לתשובה העליונה על האדם ללמוד תורה ולדעת מהו רצון ה', ואז יכוין שגם הרצון שלו יתגבר ויהיה כמו רצון ה'.

במלים ספורות סיכם זאת רבן גמליאל: "עשה רצונו כרצונך".⁶

יוצא אם כן, שחשבון נפש מתחיל ברובד חיצוני של בדיקת מעשים, והוא ממשיך ברובד עמוק יותר של חשבון הרצון.⁷ היכן נמצא הרצון שלי.

וכאן אנו מגיעים לשאלת השאלות: כאשר מדובר במעשה, יחסית פשוט לדעת מהו המעשה הטוב. אך כאשר מדובר ברצון, האדם עומד בצומת דרכים והוא מתחבט מהו רצון טוב ומהו רצון לא טוב. איזה רצון עליו לאמץ ולשכלל ואיזה רצון עליו לשבור. הרב קוק לא נתן לנו נוסחת קסם, אלא סומך על כל אדם שידע להתנהל היטב ע"י שכל ישר.⁸

לדעתי, כדי שנוכל לדעת מהו הרצון הטוב, עלינו ללמוד תורה ולדעת מהו רצון ה', אך גם עלינו לעשות דבר נוסף. עלינו להעמיק ולראות ממה בנוי הרצון. הרצון מושפע מתכונות שונות בנפש האדם.⁹ בחלק מהתכונות יש סיגים שמונעים מהאדם להביע את רצונו האמיתי. על האדם לברר עם עצמו אלו תכונות גורמות לחטאים שבהם הוא נופל מדי לשנה, ולנסות לנקות מתכונות אלו את הסיגים השליליים.¹⁰

⁵ אורות הקודש חלק ג עמ' צא: "וכפי המידה של התגברות אור התורה שבנפשו, כן יתעלה גם כן רצונו".

⁶ וכפי שהתבטא אחד ממשוררי זמננו: "אני רוצה לעשות רצונך כרצונך. באמת ובתמים אחת ולתמיד".

⁷ הרב קוק מציין בעין א"ה, שגם בדיקת המעשים וגם בדיקת הרצון אינם מתייחסים רק לדברים לא טובים שעברו עליי במהלך השנה, אלא כמובן גם לדברים הטובים שהיו. ולכן אנו קוראים לזה חשבון, ולא ביקורת. וכבר הרחיב בזה ידי"ן הרב נתנאל שושן בספרו נתיבות הפרשה בפרשת כי תבוא.

⁸ ראה על כך באורות הקודש חלק ג עמ' עו. אם כי הרב קוק מוסיף באורות הקודש חלק ב עמ' תקמד, שמצבנו היום טוב יותר מבעבר: "בעבר היה הטבע והרצון האנושי יותר פראי ממה שהוא כעת, ולימים הבאים יהיה יותר נח וטוב מההווה".

⁹ לכן סידר הרב הנזיר באורות הקודש את החלק העוסק בענייני המידות לאחר החלק העוסק ברצון.

¹⁰ על כך כותב הרב קוק בפרק יד, להעלות את המידות.

לאחר שיברר אלו תכונות גרמו לו לחטא, יוכל לנתב את אותם תכונות לדברים חיוביים ולא לדברים שליליים.

כדי לתת דוגמא מוחשית לעקרונות אלו נבחר בחטא שלצערנו כולנו נופלים בו: לשון הרע. עפ"י השיטה הישנה של חשבון נפש, אדם אומר לעצמו: עד היום אמרתי לשון הרע, מהיום לא אגיד יותר לשון הרע. במקרה הטוב, הוא מצליח להתאפק עד יום כיפור... כי האדם מטפל רק בחלק החיצוני של החטא ולא בחלק הפנימי. **בשיטה החדשה** על האדם תחילה לחזק את הידיעה שלשון הרע הוא דבר לא טוב וגם להתחזק בפן הטכני - מה הן הלכות לשון הרע. לשם כך עליו ללמוד את 'חפץ חיים' ו'שמירת הלשון'. עם הזמן, מתגבר אצלו הרצון שלא לחטוא בזה יותר. אח"כ עליו לחשוב: "מה גורם לי לספר לשון הרע?". באופן כללי ניתן למנות ארבעה גורמים שמהם נובע חטא זה: גאוה - כיף לי להרגיש מושלם והשני מלא חסרונות. כעס - אני כועס על השני ומרשה לעצמי להפיג את כעסי ע"י פגיעה בו. תשומת לב - אם אני נמצא בחברה ואין לי סיפור טוב לספר, אני פחות נחשב, ולכן כדאי לי למצוא מה לספר. חטטנות/סקרנות יתר - שיהיה ברשותי כמה שיותר מידע על השני.

כאשר אדם בודק בעצמו ורואה איזו מידה גרמה לו להגיד לשון הרע, ע"י שהוא יטפל במידה הזו, הוא כבר לא יצטרך להתאפק להגיד לשון הרע, אלא פשוט לא יהיה לו צורך כזה.

נמשיך בדוגמא: אם הסיבה ללשון הרע נובעת מסקרנות יתר, האדם יעבוד על עצמו לנתב את הסקרנות לדברים חיוביים כמו התעניינות באדם שזקוק לעזרה או התעניינות בלימוד תורה או התעניינות אינטלקטואלית בידע כללי. וכך לא יהיה לו צורך בלשון הרע.

וכן על זו הדרך, בשאר חטאים.

כמובן, שיישום שיטה זו איננה רק על חטאים אלא, ואולי בעיקר, במעשיו הטובים. ויערוך חשבון אלו דברים טובים גיליתי ברצון שלי במהלך השנה. מה מפריע לי להיות יותר טוב וכו'.

אמנם הדרך הזו קשה יותר ותובענית יותר, אך זו היא דרך ארוכה שהיא קצרה, כי לאחריה הוא גם יגיע לתוצאה הרצויה.

היצר הטוב הרע

ר' מתן סבג

על פסוקי הברכה בפרשת השבוע דורשת הגמרא בבבא מציעא קז ע"א:

הכי אמר רב: ברוך אתה בעיר - שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת, ברוך אתה בשדה - שיהו נכסדיך קרובים לעיר, **ברוך אתה בבאך - שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך**, ברוך אתה בצאתך - שיהו צאצאי מעריך מותר.

רש"י הסביר שאמנם נאמר כאן 'ספק נדה' - אבל ברור ש"כל שכן ודאי". מהרש"ל ב'חכמת שלמה' על אתר העיר: "לולא פה קדוש, נראה לפרש דוקא ספק נדה, ומשום שיצרו תקיף בבואו מן הדרך, שלא ימצא היתר להקל".

הסברא בדברי ה'חכמת שלמה' מאוד מובנת, שכן היצר מתגבר במיוחד במקום בו ישנו ספק, כאשר האיסור ברור וחד משמעי - האדם המאמין ידע להתרחק מהסכנה.

ובאמת המהרש"א כאן הפנה לדברי רש"י בסנהדרין (קג ע"א) שבעצמו אמר סברא זו על אותה ברכה ממש - ולכאורה סותר עצמו.

ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא: מאי דכתיב "לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך" (תהילים צא)? "לא תאונה אליך רעה" - שלא ישלט בהן יצר הרע, **"ונגע לא יקרב באהלך" - שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך**.

ופירש שם רש"י: "ובשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית, שעל ספק הוא מיצר ויצרו תקפו ואומר טהורה היא, ועל חנם אני מונע".

ונלע"ד לבאר שהחילוק בין הסוגיות הוא בנושא שעליו מדובר. בסנהדרין העניין הוא כנגד **היצר הרע**, והיצר מתגבר במיוחד במציאות של ספק. אמנם בבבא מציעא הברכה "ברוך אתה בבואך"¹ היא **שאדם יוכל לפקוד את אשתו** בעונתה בבואו מהדרך ללא שום חשש ופקפוק. ואם היא ודאי נדה, לא יוכל לעשות כן כמובן.

אלא שיש לשאול, הרי בסוגיה בסנהדרין מדובר על פרק התהילים שעוסק באדם ש"ישוב בסתר עליון" שהוא "חוסה בסתר כנפי השכינה" (רש"י), ושהוא "מתבודד בעבודת ה' ובעיון סתרי תורתו" (מצודת דוד).

האם יתכן שעל אחד שכזה יהיה חשש שאם ימצא את אשתו בספק טומאה לא יוכל להתאפק ולהתגבר על יצרו, עד כדי כך שצריך ברכה מיוחדת שלא יגיע למציאות שבא יוכל להכשל ח"ו?

הסבא מנובהרדוק זצ"ל, בספרו 'מדרגת האדם' (מאמר 'דרכי התשובה', פרק ב), מסביר באור מיוחד את הגמרא המפורסמת במסכת חגיגה (ט ע"ב):

אמר ליה בר הי להלל: מאי דכתיב: "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו" (מלאכי ג, יח), היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו! - אמר ליה: עבדו ולא עבדו - תרוייהו צדיקי גמורי ניהו. ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. - אמר ליה: ומשום חד זימנא קרי ליה לא עבדו? אמר ליה: אין, צא ולמד משוק של חמרין: עשרה פרסי - בזוזא, חד עשר פרסי - בתרי זוזי.

היצר בא ומטעה את האדם לחשוב שכביכול ישנן שתי אפשרויות, או צדיק או רשע. את הרשע האדם מצייר כבעל עבירות חמורות ומידות מושחתות. ומכיוון שהוא יודע שהוא עצמו אינו כזה, מבחינתו הוא יוצא צדיק... אך בא הנביא ומוזהיר "ושבתם וראיתם **בין צדיק לרשע**...", תראו כמה מדרגות בניינים ישנן בין הצדיק לרשע. גבוה מעל גבוה. ואמנם אדם אינו 'רשע מושלם' אבל עד לדרגת 'צדיק' ישנה עוד כפרת דרך. ובאה הגמרא לבאר מה נקרא הבדל בין דרגה לדרגה - "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים למאה פעמים ואחד!" הפעם הנוספת יצרה כאן מדרגה חדשה, ולעומתו מי שלא עשה את הצעד הנוסף הזה נקרא "לא עבדו!"

ומדוע? מבאר הסבא, שכאן ראינו שלאותו אחד שכבר שינן מאה פעמים ישנו מחסום, משהו שמנע ממנו להתקדם ולעלות דרגה. וזהו היצר שעדיין מקנן בתוכו, ועדיין יש לו שליטה עליו. ואמנם עדיין הוא קטן, אבל הוא עוד יתפתח, אם האדם לא יבער אותו מקרבו לחלוטין.

ואף בגמרא זו יש להתבונן. הרי מסתבר שאותו שקדן של ה'מאה פעמים' לא התבטל אחר כך מלימודו, אלא פנה ללימוד פרק נוסף. אחרת, התביעה עליו היא מצד זה שהוא מבטל תורה!

אולי חז"ל רוצים ללמדנו לימוד חשוב במלחמת היצר. בדרך כלל אנו מציירים לעצמנו שהיצר הרע תוקף את האדם בתאוות אסורות, או בדרגה גבוהה יותר בכאלו מותרות. אך ליצר ישנן גם מלכודות דבש של

¹ אולי כמו "ויברך אותם אלקים... פרו ורבו" (בראשית א כח), ושתהיה ברכה ב'ביאה'.

תורה ומצוות. במיוחד כלפי בני התורה שממילא נמצאים בסיון גבוה וקשה להפיל אותם, אם בכלל, בפיתוי של איסור.

"מדוע תחזור שוב ושוב על לימודך", טוען כנגד המתמיד, "הגיע הזמן להתקדם ללימוד חדש, הרי התורה רחבה מיני ים!". "מדוע אתה מונע מאשתך את מה שאתה חייב לה? הרי מדובר כאן על מצוות מדאורייתא שבגלל ספק אתה מחמיר ופורש!".

טענות כאלו הן הרבה יותר מורכבות ומטעות. האדם חושב שבאמת כוונתו לשם שמים!

ואולי זהו הביאור בדברי הגמרא בסוכה (נב ע"א) על הקושי הגדול של הצדיקים במערכה מול היצר לעומת הרשעים:

כדרש רבי יהודה: לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין, והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים: היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה! ורשעים בוכין ואומרים: היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה!

על מה ולמה להתפלל? (ג')

ר' בן-ציון סופר

בשבועות הקודמים עסקנו בשני הפנים של התפילה: הפן הראשון הוא **הבקשה** שבתפילה - האדם בתפילתו מבקש מאת ה' על כל צרכיו. ביארנו, שהרמה הגבוהה יותר של התפילה מהסוג הזה היא בקשות על כלל ישראל ועל מלכות ה' והשראת שכינתו, בקשות שנכנסות באופן טבעי לתוך נוסח התפילה שתקנו לנו רבותינו. הפן השני שבתפילה הוא **הקירבה** שבה - האדם מתפלל כדי להתקרב לבוראו ולהידבק בו ככל יכולתו, וזאת ע"י עמידה לפניו ודיבור אליו כבן המתחטא לפני אביו.

ובאמת, אי אפשר לה לתפילה להתקיים בשלמות בלא שני צדדים אלו. מצד אחד, תכלית הבקשה שבתפילה הכרחית כדי לשמור על קביעותה ותדירותה, ובלעדיה עלול האדם להתפלל רק כאשר הוא חש את הצורך בקירבת ה'. מצד שני, תכלית הקירבה שבתפילה הכרחית כדי להכניס לתפילה רגשות קודש והשתפכות של הלב והנפש, ובלעדיה עלולה התפילה להיות כגוף בלי נשמה, דקלום של סדרת בקשות מאת ה' ותו לא.

בגמ' בברכות (כו ע"ב) נחלקו אמוראים בנוגע למקורן של התפילות - "תפילות אבות תקנום", ו"תפילות כנגד תמידין תקנום". ומסקנת הגמ' "תפילות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות". לפי דברינו ניתן לבאר כך: אכן התפילות במקורן נתקנו ע"י האבות, שתקנו תפילות כדי שיוכלו על ידן להתקרב לקב"ה. אך חכמים הסמיכו את התפילות גם על עבודת הקרבנות - הם סדרו לנו סדר בקשות קבוע, המיוסד על הבקשה העיקרית להשראת השכינה, החזרת העבודה למקומה והשבת תפארת ישראל למרומה. כך יוצא שהתפילה היא גם אמצעי להתקרב לה', וגם הדרך שלנו לבקש מאיתו על הדברים החשובים לנו, כל אחד לפי דרגתו.

ידועים דברי חז"ל על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" - "איזו היא עבודה שבלב? הוי אומר זו תפילה". לפי האמור לעיל, ניתן לבאר שחז"ל דיברו כאן על חיבור שני הפנים שבתפילה - מחד, התפילה היא **עבודה**, כנגד עבודת הקרבנות, ומטרתה לבקש על כך שתשוב מעלתנו למקומה, כפי שנתבאר. מאידך, התפילה צריכה להיות **בלב**, מלאה ברגש ורצון עז להתקרב לרבש"ע.

אמנם במציאות של היום, הרשעים נופלים בדברים שקל יותר לזהות כאיסורים, ורק בגלל שהם כבר שנו בחטא, בהם הם נלכדים. אך הצדיקים יודעים שהיצר אורב להם ובודקים היטב גם את התורה ומצוות שלהם מחשש חימוץ היצר. וכאן הפיתוי לטהר את השרץ הוא הרבה יותר גדול וקשה, שכן במבט חיצוני הכל נראה כשר.

ואדם יכול לבחון בעצמו, מדוע דווקא באמצע התפילה מתעוררת בו סקרנות מיוחדת, שלא כהרגלו, ללמוד איזו סוגיה או באמצע הסדר הוא רוצה להתעניין בשלום הבחור החדש שלי. וכן יבדוק, האם באמת זו עצת היצר הטוב - האמיתי - לחמוק משיעור, בטענה שהוא צריך לעשות חזרות או שהוא לא מונח בסוגיה מספיק, וזה ביטול תורה, או שהוא פשוט בבחינת 'תינוק הבורח'?

האם ברור מה אסור ומה מותר? ממש לא. אבל זו ההתמודדות העיקרית והחשובה שלנו, בני התורה, מול היצר הרע וחיילותיו - לוודא ששום נגיעה שלו לא תפגע לרעה באוהלנו, אוהל התורה. בהצלחה.

שערי תפילה

ננסה לסכם את כל דברי המבוא שלנו ולמצוא את הדרך שבה עלינו ללכת למעשה כדי שתפילתנו תיראה כפי שהיא צריכה להיראות.

התפילה צריכה לבוא מתוך שתי תחושות יסודיות: **א.** הרגשת חוסר, והבנה שהיחיד ש'בידו לתקנו', להשלים את חסרוננו, הוא רבש"ע - ולכן עלינו לפנות אליו (כל אדם מרגיש חסרון זה בדרגתו, או בצרכים האישיים או בצרכים הלאומיים והרוחניים). **ב.** הרגשת הריחוק מה', והבנה שבאמצעות התפילה נוכל להתקרב אליו.

זוהי ההכנה הדרושה לתפילה, שלאחריה ממילא תהיה התפילה טבעית לנו. כמובן שבמהלך התפילה עצמה הקושי העיקרי הוא לשמור על הריכוז במצב שבו אנו נתונים, כמי שעומדים לפני השכינה (עיין רמב"ם פ"ד מהל' תפילה הט"ז). לשמירה על ריכוז זה יש כמה עצות - להתפלל מתוך סידור, להתרגל להפסיק אחרי כל ברכה ולחשוב על משמעות הברכה הבאה, להתפלל במקום שאין בו מסיח-דעת (כגון מול קיר לבן), להשמיע תפילתו לאוזניו - כל אדם יבחר את העצות המתאימות והמועילות עבורו.

כמו בכל הרגל טוב שרוצים לקנות, לא כדאי לקפוץ למדרגות הגבוהות ולהישגים כמעט בלתי אפשריים, הן בכמות והן באיכות. אפשר להתחיל מברכה אחת, שבה יכריח אדם את עצמו לכוון כראוי בכל מחיר, ומשם להוסיף עוד ועוד. וכן להתחיל מהכוונה הבסיסית של פירוש המילים באופן הקרוב ללבו של האדם, ולאחר מכן להוסיף עוד כוונה ועומק במילות התפילה.

יה"ר שנוכח כולנו להתפלל כראוי ולנצל את רגעי החסד שנפלו בחלקנו לעמוד לפני ה' ולשפוך את לבנו.

שערי תפילה - אלוהים חוזר

בעלון הקודם, כותב המאמר בעמוד הראשון - 'דרכו של רש"י בפירוש המקרא' - הוא **ידידיה לוי** משיעור ב', ולא חגי לוי משיעור ה', כפי שנכתב בטעות. **עם שניהם הסליחה!**